

ANMELDELSER

ET MONUMENT OVER PARISER-KOMMUNEN 1871 I ET FOR- OG NUTIDIGT PERSPEKTIV

Kenn Schoop, Ulla Jeppesen og Jesper Vestermark Køber (red.): *Pariser-kommunen 1871 – utopi og realitet*, Selskabet for Arbejderhistorie, 2021, 190 s., Ill., ISBN: 9788798031529

Af **Karsten Fledelius**

Nedkæmpelsen af Pariserkommunen i 1871 var en grusom historie, som ikke bliver mindre vedkommende i dag, hvor der igen raser en krig i Europa som i allerhøjeste grad inddrager civilbefolkningen. Det eneste ved denne velredigerede og meget informative bog er, at den kommer så vidt omkring, og at den forfølger mange af de spor, det desperate, dristige og dramatiske samfundsekspériment, Pariserkommunen udgjorde, helt op til i dag, samtidig med at den spejler denne historiske begivenhed i både 1800-tallets, 1900-tallets og 2000-tallets konkrete verden.

Da jeg første gang som ung fik et studieophold ved Universitetet i Beograd, undrede jeg mig over, at politiet i byen ikke hed *policija*, men *milicija*. Det var ikke tilfældigt. Politiet blev set som en form for folkevæbning, og hele det daværende jugoslaviske samfund var indrettet på, at russerne kunne komme, og at man så

ville møde dem som kommunarderne i Paris. Det var den ånd, der havde behersket de kommunistiske partisaner i Jugoslavien under Anden Verdenskrig. Det var den ånd og beslutsomhed, som gjorde det muligt for den jugoslaviske kommunistiske bevægelse at byde Stalin i Moskva trods og insistere på en særlig jugoslavisk vej til socialismen som legitim. Og det var den ånd, som jeg selv sidst oplevede mobiliseret på stedet (Dubrovnik) i forbindelse med den russisk-ledede Warszawapagt-invasion af Tjekkoslaviet i 1968.

Et andet historisk moment kunne også have været inddraget, ligeledes med relation til 1968, er studenter- og arbejderopstanden i Paris i maj samme år, hvor Pariserkommunen klart var en del af den kollektive hukommelse. Det er da heller ikke noget tilfælde, at flere gader i Paris kom til at bære dræbte kommunarders navne under præsident François Mitterands præsidentskab (1981-95).

Det skal nu ikke lægges redaktionen af bogen til last, den rummer så meget andet, herunder den henvisning til den Spanske Borgerkrig, som forekommer i forbindelse med Hans Erik Havlund Frandsens kapitel "Lærestykker – tre dramaer om Pariserkommunen", hvor jeg i særlig grad vil fremhæve hans spændende gennemgang af Nordahl Griegs nu ret ukendte skuespil *Nederlaget* fra 1937, sidste gang opført i Danmark i 1962. Han påpeger bl.a. Griegs

psykologiske portrætter ikke blot af fremtrædende kommunarder, men også af den af andre forfattere dæmoniserede franske politiker Thiers, hvis personlige bevæggrunde og drivkræfter han analyserer i første akt af stykket. Også Griegs nuancerede kvindeportrætter, herunder af Thiers' 20 år yngre hustru og psykologiske modpol, fremdrages som et eksempel på en tolkning af Pariserkommunen, hvor dens nederlag ikke ses som forgæves, fordi kommunarderne var i overensstemmelse med sig selv og viste en vej. Samtidig understreges den nuancerede kønsproblematik, som Grieg giver udtryk for, også i skildringen af de sociale relationer. Frandsen har også anerkendende ord om Bertold Brechts *Kommunens dage* fra 1949, men er langt mere forbeholden over for dette stykke, om hvilket han skriver:

“Hans [Brechts] fokusering og prioritering, alt det han *ikke* tematiserer og ændringerne i forhold til Griegs stykke bringer ham tæt på en revolutionsromantisk drøm om en arbejderopstand der er i stand til at nedkæmpe den borgerlige stat og dens magtapparat. Samtidig er der en række elementer som stritter i forhold til dette synspunkt, og det er dem, vi bør forholde os til i dag.” (s.123).

Langt mere “klassisk” politisk er Morten Things kapitel om Marx og hans piece *Borgerkrigen i Frankrig* fra juni 1871, og omtalt og delvis citeret i den danske avis *Socialisten* nr. 1 i juli samme år. Pjecen, som er gengivet på dansk i sin helhed i bogen, med en indledning af Thing, er skrevet på engelsk (*The Civil War in France*) og repræsenterer efter Things mening en realistisk vurdering af Pariserkommunen som en folkelig opstand, men ikke en socialistisk revolution. I et brev fra 1881 giver Karl

Marx faktisk udtryk for, at kommunarderne “med en ringe mængde common sense” kunne have opnået bedre resultater for hele folkemassen ved at søge et kompromis med regeringen i Versailles i stedet for at fortsætte en håbløs kamp mod overmagten (s. 103). Thing ser med rette heri ikke en inkonsekvens i forhold til Marx' meget dramatiske afstandtagen fra den voldelige undertrykkelse af kommunen i pjecen, men blot, at Marx indtog en realistisk holdning til oprørernes faktiske muligheder i den konkrete situation og det fraværende element af faktisk demokrati i Pariserkommunen. Og han inddrager her også Lenins synspunkter fra hans ikke færdigskrevne bog *Staten og Revolutionen* fra 1917 og påpeger, at Lenin i sin tolkning af Marx er mere optaget af at sønderslå statsmagten end af indførelsen af demokrati.

Af andre skrifter, som gengives i deres helhed i bogen, er et fotografisk genoptryk af tidsskriftet *Arbejderkunst 2* fra 1932, en rigt illustreret piece om Pariserkommunen, med brug af samtidige træsnit og tegninger. Den indledes af en hyldelse af Lenin til kommunen, som slutter med ordene:

“Kommunens idé er den sociale revolutions idé, ideen om den fuldstændige økonomiske og politiske befrielse af de arbejdende, verdensproletariatets idé, og således er den udødelig.”

Det er et hårdtslående skrift, som ikke lægger fingrene imellem i sin fordømmelse af borger-skabet, regeringens og militærets optræden over for Paris' kæmpende befolkning.

Et andet dansk spor er den virkning, Pariserkommunen faktisk med det samme sætter i dansk debat. Afsnittet “Da Pariserkommunen kom til Danmark” af Ken Schoop kommer ind

på dens betydning for Louis Pio og hans socialistiske bevægelse, men centralt i kapitlet står skildringen af Georg Brandes' forhold til Pariserkommunen, som godt nok på ingen måde er ensidigt positivt, men som alligevel fører til, at han sættes i bås med socialisterne, idet han af organer som det nationalliberale organ *Fædrelandet* ses som en form for medskyldig i kommunardernes hærgen. Hans radikalt-liberale litteratur- og samfundssyn, som kommer til orde i forelæsningsrækken *Hovedstrømninger* fra 1872, bliver da også hilst velkommen, med visse forbehold, fra samtidig socialistisk side. Men kapitlet behandler også officeren Wilhelm Dinesens nuancerede øjevidneberetning fra kampene i Paris, som klart har sat sit aftryk i datteren Karen Blixens novelle *Babettes Gæstebud*, og i Gabriel Axels senere oscarvindende filmatisering.

Det er kort sagt en bog, som kommer vidt omkring, og som åbner mange vinkler på et tragisk historisk forløb, som stadig efterlader kraftige erindringsspor i eftertiden, og stadig er vedkommende i det 21. århundrede.

BOMHOLT FRA VUGGE TIL GRAV

Jørn Henrik Petersen: *Julius Bomholt – fra idé til handling*, Gads Forlag, 2021, 615 s., Ill., ISBN: 978-87-12-06494-7

Af Jesper Vestermark Køber

I jubilæumsåret for Kulturministeriets oprettelse i 2021 udsendte Gads Forlag Jørn Henrik Petersens ventede biografi om Bomholt. I et privatarkiv på 65 hyldemeter har Jørn Henrik Petersen trawlet Bomholts liv igennem, og på

den baggrund skrevet et flot og definitivt værk om en mand, der prægede arbejderbevægelsens ideudvikling fra mellemkrigstiden til efterkrigstiden. Her er stof til eftertanke og inspiration for vor tids socialdemokrater, der nok hylder Bomholts indsats, men sjældent demonstrerer hans evne til at forene åndsaristokratiske holdninger med en idealisme, der var dybt forankret i solidariteten med arbejderbevægelsens vilkår. Det er posten som Danmarks første Kulturminister, de fleste kender ham for i dag. Biografien illustrerer imidlertid Bomholts omfattende virke som tænker, politiker og kunstner. Petersen gør helt berettiget en stor del ud af Bomholts tid som Radiorådsformand i 1940'erne samt hans arbejde som Undervisningsminister, der ledte frem mod skolereformen i 1958 og perioden som Socialminister, hvor han stod bag den anden socialreform. Samtidig præsenterer biografien os for politikerens omfangsrige forfatterskab og illustrerer derved, at Bomholt var en af Socialdemokratiets vigtigste skikkelser i det 20. århundrede.

Bogen skildrer Bomholt som en tænker og idepolitiker, rodfæstet i troen på demokrati som en livsform, der skulle udvikles og tillæres. At give det enkelte menneskes hverdag mening var et evindeligt omdrejningspunkt for Bomholt. I alle de ministerier, han stod i spidsen for forbandt han sit ressort med hensynet til fællesskabet, respekten for menneskets værdighed og arbejdet for fremme udviklingen af den enkeltes livsmuligheder. Men han var også optaget af, at ideerne gik hånd i hånd med handlingerne. For Socialministeren Bomholt var det derfor afgørende at afskaffe stigmatiseringen af modtagerne af offentlige ydelser netop, fordi respekten for det enkelte menneske måtte konkretiseres i lovgivningen. Det var dog især i Kulturministeriet, at sammenhængen mellem demokrati og

frigørelsen af det enkelte menneske trådte tydeligst frem. Bomholt var leveringsdygtig i mange indlevende passager om nødvendigheden af demokratiet og kunsten, og for ham hang socialpolitik og kulturpolitik sammen. I det store socialdemokratiske samfundsprojekt, der var under opbygning, så Bomholt, at kulturpolitikken ville blive det næste store skridt fremad efter socialreformerne.

Bogen er en klassisk biografi, der med en socialdemokratisk kliché skildrer Bomholt fra vugge til grav. Der er ikke tale om en fuldstændig kronologisk skildring, men forfatteren når omkring alle væsentlige aspekter af Bomholt fra de spæde år i barndomslandsskabet, hvor han indprentes solidariteten med sine medmennesker til hans sidste tid i Sønderho. Biografien lægger vægt på fortællingen om en mands stræben efter indflydelse og historien om Bomholt, der voksede fra rød rebel til centralt placeret toppolitiker. Først fra opvæksten i Alderslyst med den politisk aktive fader og moderen med det poetiske gemyt over en tid i højskolens tjeneste, hvor han ender som forstander for Arbejderhøjskolen i Esbjerg, til han bliver Folketingsmedlem i 1929. I disse år er Bomholt rebellen, der vil forandre samfundet og gør sig store tanker, som ikke altid flugter med partiledelsen. I de første år af Folketingsarbejdet oplever Bomholt vanskeligheder med at finde sin plads. Skolepolitikken er hans sag. Han ønsker at reformere skolesystemet væk fra den konservative propagandaanstalt og i retning af et demokratisk fælleskab. Derfor skuffer det ham, da han ikke får netop dette ordførerskab, og han overvejer at droppe politik for at hengive sig enten en doktordisputats eller digtningen. Han hænger dog i, og med årene får han flere poster, da han kommer mere i harmoni med

partiet. Først som Radiorådsformand, siden formand for Folketinget, Undervisnings-, Social- og endelig som Kulturminister får han mulighed for at sætte skibe i søen og konkretisere de mange ideer og tanker, han har udfoldet på skrift og i tale siden ungdommen. Som Kulturminister kaster han sig ud i opgaverne med at støtte de skabende kunstnere og institutioner og at udbrede den enkeltes adgang til kulturen. Bomholt får dog kun tre år i Kulturministeriet, inden Krag afsætter ham og på ny gør ham til Folketingets formand. Efter sin pension fra Folketinget håbede Bomholt på at færdiggøre sit omfattende forfatterskab og skabe en sammenhæng mellem sit liv og sin digtning. Men som Jørn Henrik Petersen skriver, lykkedes det ikke. Bomholt dør i 1969 kort tid efter, at han stopper i Folketinget.

Biografien gør imidlertid sit for at give et helstøbt billede af Bomholt og forene tænkning og gerning i en samlet fortælling. Bogen fortæller om en mand, der præget af sin samtid store forandringer tog del i arbejderbevægelsens kamp for at erobre magten og skabte det moderne Danmark. Bomholt iagttog, deltog og udviklede helt centrale samfundsdiskussioner i hele sit liv. Han fulgte på sin helt egen måde partiets linje fra den socialistiske orienterede arbejderkultur til "Danmark for Folket". Efter sit arbejde på højskolen udgav han i 1932 bogen *Arbejderkultur*, hvor han bekendte sig til ideen om, at arbejderne kultur skulle erstatte den borgerlige kultur. I modsætning til bl.a. Hartvig Frisch afviste Bomholt den borgerlige kultur og dannelse som forældet. I stedet skulle arbejderne, i takt med de overtog samfundet, bygge en ny selvstændig og socialistisk arbejderkultur. Socialdemokratiet var dog allerede på vej væk fra den tankegang, og med parolen Danmark

for Folket omfavnede Stauning nationen for at gøre partiet til et folkeparti. Bomholt skiftede standpunkt og kernen i hans tænkning blev præget af det efterfølgende opgør med antidemokratiske strømninger som kommunisme og nazisme. I løbet af perioden fra mellemkrigstiden til efterkrigstiden forskød han således sit fokus fra arbejderklassen til folket og endeligt mennesket. Med mennesket i centrum betonedede han det etiske element i livet, der efter 2. verdenskrigs uhyrligheder havde mistet fremskridtsoptimismen. Med den etiske forpligtelse for medmennesket, demokratiet og viljen til fællesskabet vil der, ifølge Bomholt, være noget at bygge efterkrigstidens samfund på. Disse ideer var baggrunden for det Kulturministerium, han spillede en afgørende rolle for oprettelsen af.

Når den er bedst, formår biografien at skrive samfundshistorien og Bomholts egen livshistorie sammen. En af bogens absolutte styrker er, når Jørn Henrik Petersen tydeliggør, at Bomholts livsbane er placeret i et tidehverv, hvor den gamle almuekultur, han vokser op i, var under afvikling. Den kristne livsanskuelse, der formede grundlaget for dannelsen havde mistet sin kraft. Bomholt påtog sig derfor opgaven med at udtænke en ny begrundelse for samfundet og i sin livsopgave at identificere, hvilke værdier der skulle med videre i det nye samfund, og hvilke dele af almuekulturens fællesskab, der kunne genskabes i den moderne verden præget af industrikulturen. Petersen viser, at for Bomholt lå svaret i velfærdsstaten, der i efterkrigstiden skal afløse det gamle fællesskab. Bomholt kæmper for at genskabe det brudte og skabe en ny harmoni i sin politiske aktivitet, hvad end det gælder arbejdet for skolen eller for kulturen. Netop opbygningen af et

moderne samfund, hvor individet frie udvikling går hånd i hånd med fællesskabet og solidariteten var Bomholts ønske.

På de godt 600 sider når vi hele vejen rundt om Bomholt. Både det personlige og hans idemæssige udvikling, Petersens enorme viden om velfærdsstaten fornægter sig ikke, og han udfolder derfor med klarhed Bomholts store bidrag til udviklingen af velfærdsstaten. Bogen kunne godt have været kondenseret, og for denne anmelder er det især de familiære forhold, som fylder for meget. Det er ikke usædvanligt, at en politisk biografi giver plads til, at de personlige udviklinger træder frem, men forfatterens fascination af Bomholts baggrund og opvækst kunne være nedtonet til fordel for en mere udførlig analyse af Bomholts begreber set i forhold til Socialdemokratiets idemæssige udvikling. Således fremstår bogen undervejs i læsningen på den ene side for lang i skildringen af Bomholts familieforhold og andre steder for utilstrækkelig ved de mere interessante punkter.

Som så ofte før, når en forsker kaster sig over arbejdet med en biografi, kommer forfatteren lidt for tæt på sin undersøgelsesgenstand, og det ville uden tvivl havde klædt bogen med en større distance mellem Jørn Henrik Pedersen og Julius Bomholt. Selvom det virker indlevende og løfter sproget, er det svært at forstå, hvorfor forfatteren insisterer på at skrive i nutid. Der er ofte lange citater og afsnit, der afsluttes uden forfatterens vurderinger eller analyser. Derfor er det sommetider uklart, om det er Bomholt, der taler, eller Jørn Henrik Petersen selv. Men den største svaghed er, når Bomholt studeres uden at inddrage kontekst. Petersen har sat sig så grundigt ind i Bomholt, at han sommetider ikke får placeret Bomholt i sin samtid, eller lader andre stemmer komme til

orde, som kunne have løftet forståelsen af Bomholt. Det gælder eksempelvis i kapitlet livsanskuelse, der med denne titel formodes at referere til 1920'ernes livsanskuelsesdebat, der omhandlede naturvidenskaben og religionens rolle i samfundslivet efter 1. Verdenskrigs totale sammenbrud. Desværre læner afsnittet sig for tæt op af Bomholts egne religiøse tanker, og vi får ikke en dybere behandling af Bomholts placering i 1920'ernes store debatter. Derved fremstår Bomholts tanker som en enlig sjæls søgen efter mening og ikke som et bidrag til en omfattende og omsiggribende samfundsdebat. Kontekstualiseringen lykkedes i højere grad i kapitlet om arbejderkultur, hvor Bomholt placeres i den interne socialdemokratiske kulturdebat mellem Herbert Iversen og Hartvig Frisch. Således får vi en større forståelse for Bomholt i sin samtid.

Andre steder er Jørn Henrik Petersen upræcis i sin placering af Bomholt i idelandsskabet. Som fx på side 250, hvor han sammenligner Bomholts opfattelse af demokrati som livsform med Alf Ross og Hal Kochs respektive syn på demokrati. Her konkluderer forfatteren, at Bomholts demokratiopfattelse stikker dybere end Ross og Koch, fordi han ser demokrati som både en styreform og en livsform. En lidt klarere blik for både Ross og Koch ville have vist, at de begge så sammenhængene mellem systemet og livsformen, hvilket Jørn Henrik Petersen berører mere indgående et par hundrede sider længere henne i bogen, hvor han anerkender Kochs inspiration i Bomholts demokrati-begreb. Igen kunne en mere præcis kontekstualisering havde givet et interessantperspektiv på, hvordan de tre, som alle havde tilknytning til Socialdemokratiet, prægede efterkrigstidens demokratitænkning, og dermed også gjort biogra-

fien om Bomholt til en fortælling, der gjorde mere ud af Socialdemokratiets idemæssige udvikling frem for Bomholts alene.

På trods af disse indvendinger er det værd at fremhæve det flotte arbejde, Jørn Henrik Petersen har udført og som tjener Bomholt til ære. Bogen er uundgåelig for enhver, der vil forstå en af det danske socialdemokratis største tænkere.

GEORG LAURSEN – DANSK DEKORATIONSMALER, DER BLEV SOVJETISK AGENT

Julie Birkedal Riisbro og Niels Erik Rosenfeldt: *Agent for Lenin og Stalin: En dansk malers utro lige liv*, Kristeligt Dagblads Forlag, 2021, 348 s., Ill., ISBN: 978-87-7467-493-1

Af Torkil Sørensen

Læsere af *Arbejderhistorie*, der har haft abonnement en del år, blev allerede introduceret til Georg Laursens farverige historie i artikler af Julie Birkedal Riisbro i 2015 og 2016. Niels Erik Rosenfeldt har også gennem årene her i dette tidsskrift fortalt om Kominterns hemmelige udenlands netværk, OMS, samt om sovjetisk spionage. Men i den nye bog bliver Georg Laursens historie fortalt mere detaljeret, og bogen er absolut værd at læse.

Georg Laursen blev en af de ledende skikkelser i det lille danske kommunistparti DKP i begyndelsen af 1920'erne. Han havde allerede da en international baggrund, for efter at være blevet udlært som malersvend drog han fra 1909 på valsen sydpå. Først var han i Tyskland,

men under Første Verdenskrig levede han i Schweiz. Her kom han tæt på tyske og russiske venstrefløjs aktivister i eksil som Willi Münzenberg, Lenin, Trotskij og Zinovejev. Georg Laursen kom til at fungere som hemmelig kurér for Lenin til Spartakus gruppen i Berlin ledet af Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht. Efter Første Verdenskrig blev Georg Laursen i marts 1919 anholdt i Schweiz og snart sendt tilbage til Danmark. Men disse internationale kontakter var ikke glemt.

Hjemme i Danmark kom han med i ledelsen af det nye Venstresocialistisk Parti, der i slutningen af 1920 blev omdøbt til Danmarks Kommunistiske Parti, DKP. I januar 1920 blev han formand for det lille partis Århus afdeling. Blandt andre aktive var den senere ledende DKP'er Alfred Jensen. Georg Laursen deltog for DKP i Kominterns 3.kongres i sommeren 1921. Et halvt år senere blev det ellers ganske lille DKP splittet i to fløje. Georg Laursen sluttede sig i august 1922 til den såkaldte Blågårdsgade fløj, der husede Aksel Larsen, Richard Jensen og efterhånden også Thøger Thøgersen. Komintern valgte at satse på denne fløj, og fra februar 1923 blev Georg Laursen formand for denne fløj på en kongres i sin hjemby Århus. Et halvt år senere fik hovedsponsoren Komintern presset de to stridende fløje til genforening, og Georg Laursen blev nu næstformand mens den oprindelige DKP-formand Ernst Christiansen igen fik denne post. Georg Laursen, der efterhånden var steget i Komintern hierarkiet, fik nu mere konspirative opgaver. Han blev kort anholdt af tysk politi 18. april 1925 på grænsen mellem Litauen og Østpreussen. På sig havde han en kodeliste. Det var samme måned Georg Laursen overgik til hovedsageligt at arbejde for Sovjetunionens hemmelige politi, da

OGPU, senere KGB. Han blev ganske vist på DKP's kongres i Nyborg januar 1926 valgt til en ledende post – men han var allerede “anderswo engagiert”; nemlig i Berlin. Her blev han anholdt 25. marts 1926 efter de foregående uger at have haft mange møder med Otto Braun, der var en ledende figur i KPD's efterretningstjeneste. De var nu ikke så heldige, for nogle af Georg Laursens hemmelige kontakter viste sig at arbejde for tysk politi. De sovjetiske efterretningsledere bar imidlertid ikke nag, for 21.oktober 1927 blev han udvekslet med tyske fanger i Moskva. Georg Laursen fortsatte frem til 1940 sin spionkarriere i bl.a. Shanghai, men denne periode er desværre mindre belyst af kilderne til bogen. I hvert fald kom Laursen levende gennem 1930'ernes terror i Moskva, og han blev i 1940 overført til en betroet post i Komintern. Det var meget usædvanligt i en tid, hvor mange udenlandske ansatte i Komintern var blevet udrenset, for han fik i nogle år ansvar for bl.a. sit hjemland Danmark, og udspurgte således danske kommunister på besøg i Moskva om den hjemlige forhold. Siden skrev han bistre analyser af, hvordan de burde agere.

Georg Laursen blev ikke anholdt i 1930'erne, men det skete i september 1949 i Stalins sidste leveår; det var en periode, hvor fokus for udrensningerne bl.a. igen var på tidlige kommunister, der havde været aktive allerede i Lenin tiden. Georg Laursen blev dømt til fem års forvisning fra Moskva. Men han overlevede i det mindste, og fra foråret 1954 kunne han genoptage sit arbejde i Radio Moskvas danske afdeling. Familien fik også tildelt en ny lejlighed, men han fik ikke lov til at tage tilbage til sit hjemland Danmark andet end på korte besøg. I 1957 noterede PET, at han boede som gæst hos forfatteren Otto Gelsted på Frederiks-

berg. I 1969 deltog han i DKP's 50-års jubilæum, hvor han bl.a. igen traf Alfred Jensen. Georg Laursen døde 88 år gammel 2. maj 1977 i Moskva. I det mindste blev hans aske efterfølgende sendt til Danmark for at opfylde hans sidste ønske, men i levende live kom han tilbringe de fleste år udenlands.

FREDENS FORSVARER

Claus Bryld: *Marsilius af Padua, Middelalderens revolutionære filosof*, Aarhus Universitetsforlag 2021. 206 s., ill., ISBN: 978-87-7219-289-5.

Af Bernadette Preben-Hansen

Det er en fin lille bog af passende 206 sider. Bogen er holdt i farverne mørkegrøn og bordeauxrød med fine illustrationer. Skriftbilledet er læseligt for de midaldrende øjne og forsiden prydes af en 1500-tals illustration fra et luksushåndskrift (Paris, BNF, lat. 14620). Det er Marsilius af Padua, der overrækker kejser Ludwig IV af Bayern et eksemplar af sit værk *Defensor Pacis*, der blev skrevet færdigt i Paris i 1324 (jf. Wien, ÖNB, 464).

Værket fører læseren ind i 1300-tallet, en politisk urolig tid i Europa. Paverne udstedte buller, mens kongerne gik i krig – imod paverne. Hvem havde den absolutte magt? Kirken eller kejseren? Pavemagt eller fyrstemagt? Pavestolen flyttede til Avignon i 1309. På den sad fra 1316 den franskfødte pave Johannes XXII. I 1324 bandlyste paven i Avignon den tyskfødte Ludwig af Bayern, der lod sig krone – af “folket” uden paven – som romersk kejser i Rom i 1328. Kejseren afsatte pave Johannes og

indsatte en modpave i Rom, som pave Johannes så afsatte i 1329. Handlingen i Umberto Eco's historiske middelalderkrimi *Rosens navn* er lagt i 1327.

Paverne forblev i Avignon indtil 1377, mens pavepaladset blev til en fæstning. Det var inden Det Store Skisma, 1378-1417, med flere paver, én i Rom og én i Avignon. England, Norden og tyske lande fulgte Rom, mens Frankrig, Skotland og Spanien fulgte Avignon. Pisasynoden i 1409 valgte én til, og så var der tre paver. Koncilet i Konstanz afsatte paverne og valgte i 1417 én pave i Europa. Paverodet fik konsekvenser for universiteterne, det kom til udvandringer af lærere og studerende – med håndskrevne bøger i bagagen – og nye universitetsdannelser i kølvandet.

Vi møder Marsilius første gang i kilderne – i Paris i 1313. Han blev født i Padua i ca. 1275/80 og uddannet i sin hjemby. Ved universiteterne i Europa læste de studerende Aristoteles' værker, lærerne forelæste, kommenterede, disputerede, og rejste mellem universiteterne. De studerende lærte logik og skrev i logikkens sætninger, i syllogismer og sofismer. Latin var skolastikkens sprog, og den intellektuelle frihed var udstrakt. Aristoteles' statsteoretiske værk *Politikken* blev oversat fra græsk til latin af William Moerbeke i 1260'erne. Han var en nederlandsk dominikaner, der endte sine dage som ærkebiskop i havnebyen Korinth. Moerbeke oversatte hovedparten af Aristoteles' værker fra græsk til latin. At Aristoteles kom til Vesten blev en lærebogsrevolution ved universiteterne i Europa.

Brylds bog præsenterer de historiske rammer for Marsilius' værk, magtkampene i forholdet mellem pavemagt og fyrstemagt igennem middelalderen (investiturstriden), og den redegør

for magtstrukturen i de norditalienske bykommuner, der havde karakter af rådsrepublikker. Værket præsenteres ved en indholdsanalyse i kapitlerne om loven, om regenten, om lovgiveren, om ufred i staten, om kirkens magtforhold og ejendomme, og Marsilius' råd om det gode samfund. Vi lærer om værkets forlæg og virkningshistorie. Bogen rummer en oversættelse til dansk af et uddrag af værket, en oversættelse, der har været gennem de kritiske øjne af en chefflatinist.

Marsilius brød med teorien om, at det er kirken, der giver den verdslige magt sit mandat, og at kirken derfor er over den verdslige magt. Han fremsatte en teori om folkets suverænitæt og den repræsentative styreform, at det er folket, der er lovens kilde og den primære lovgiver, og at folket kan regere ved et repræsentativt demokrati, et råd eller en monark. Marsilius skrev om rådsrepublikken, der havde et vist element af demokratisk styreform. Det er staten, der bør have monopol på lovgivning og magtudøvelse, mente Marsilius.

I 1300-tallet var der en del skolastikere, især fra universitetet i Paris, der blev kaldt til Avignon for at forklare sig i, hvad pavestolen anså for politisk ukorrekte holdninger. I 1326 flygtede Marsilius og hans franske kollega Jean af Jandun fra Paris til Ludwig af Bayern, der holdt hof i Nürnberg. Paven kaldte Marsilius til Avignon i 1327 i en bulle. Paven misbilligede sætningen: "At kejseren har retten til at irettesætte, straffe, indsætte og afsætte paven". Marsilius mødte ikke frem, og paven bandlyste ham i endnu en bulle. I franciskanerkonventet i Avignon sad de italienske toplærde franciskanere Mikael af Cesena, Bonagratia af Bergamo, Francis af Marchia, og englænderen William Ockham – en af middelalderens største filosof-

fer! En nat i maj 1328 flygtede de fra Avignon. De bandlyste franciskanere sluttede sig til Ludwig af Bayerns hof. Marsilius døde i 1342/43. Ockham døde i München i 1347 – i pestens tid. Interessant er det, at Marsilius og Ockham ikke var enige om forholdet mellem kirke og stat. Marsilius havde sin rod i den norditalienske bystat med magtfulde lav og korporationer (fagforeninger), mens Ockham som englænder var opvokset under det engelske monarki.

Jeg har haft næsen i den latinske tekst (ed. Charles Previt -Orton, Cambridge 1928). Det er ikke sofalitteratur, teksten er polemisk, og den er svær at læse. Der er ingen *up-to-date* tekstkritisk udgave. Studiet af håndskrifttraditionen er fra 1905 og er ikke udforsket til fulde. Det må verden få rettet op på. Det måske vigtigste håndskrift bevares i katedralbiblioteket i Tortosa (Arxiu 141), det stammer fra Avignonpavernes bibliotek og kan have været med i processen i den pavelige kurie. I håndskriftet ses kommentarer, der kan være skrevet af Marsilius selv. *Fredens Forsvarer* kan læses i engelsk oversættelse (ed. Annabel Brett, Cambridge 2005).

Marsilius var ikke en af middelalderens største filosoffer, men han var en af de mest markante og modige politiske filosoffer. Har man studeret latin og skolastik, forstår man, hvor mange store filosoffer den danske offentlighed intet kendskab har til. I faget filosofihistorie på filosofistudiet ved Københavns Universitet lærte man groft skrevet, at middelalderens filosofi var et sort hul mellem Augustin og Descartes; hos teologerne et sort hul mellem Augustin og Luther (bortset fra Thomas Aquinas). På statskundskab er statsteori et sort hul mellem Aristoteles og Machiavelli. Men på forskningsinstituttet Institut for Græsk og Latinsk Middelalderfilologi, senere Institut for Græsk og

Latin ved Københavns Universitet, blev den internationale engelsksprogede fane holdt højt i studiet af logik i skolastikken og middelalderfilosofi med en filologisk-historisk metode – ved tekst-udgivelser. Københavnerskolen har udgivet tekster af mange filosoffer i middelalderen og afdækket, hvor store de var. De store er ikke altid de store og de ukendte viser sig i takt med tekstudgivelserne at være de store. (Danske universiteter burde værne om de få danskere i dag, der kan læse latin og udgive latinske tekster, for det er ikke helt som min gl. lærer sagde det: “latin er let, mus betyder mus, og sol betyder sol”.)

Til evig morskab for københavnske intellektuelle var det *Fredens Forsvarer* i den trykte førsteudgave fra Basel i 1522, der blev ramt af den granat, der for ind i Universitetsbiblioteket på Trinitatis Kirkeloft, da englænderne terrorbombede København i 1807.

Brylds bog om skolastisk statsteori er skrevet på noget så sjældent i den videbegærlige lærdomsverden som dansk. Bryld skriver enkelt med en evne til at formidle det ikkenemt tilgængelige stof i et let og utvungent dansk med den for Bryld så karakteristiske rolige fremdrift. Det er tydeligt, at emnet har stået Bryld nært over et livsspand, og det er lykkedes forfatteren at gøre et kapitel af middelalderens tænkning levende, så den virker moderne. Ordet “revolutionær” vækker vildfarende anakronistiske associationer – Marsilius var statsteoretiker. Brylds bog anbefales til almenvellet, samt til pensumlisten ved statskundskab. Kan de statskundskabsstuderende i København læse Thomas Mores *Utopia*, så kan de også læse Marsilius’ *Fredens Forsvarer*, samt Dantes *Monarkiet* fra ca. 1313, i oversættelse til dansk ved Ditlev Tamm (Kbh. 2020).

Middelalderfilosoffer kunne ikke fatte sig i korthed, men det kan Bryld, og middelalderfilosofi på dansk – det må vi have noget mere af!

FRA FORSKNINGSSARBEJDETS HORISONT

Lars Ekdahl (red.): *Från arbetets horisont. Perspektiv på historisk forskning om arbete och samhälle under kapitalismen*, Arkiv förlag, Lund 2021, 414 s., ISBN: 9789179243548

Af Morten Thing

Den svenske økonomiske historiker Lars Ekdahl har fået den oplagte ide at undersøge, hvordan arbejderhistorisk forskning bliver til. Han har bedt ni historikere, som især har udfoldet sig indenfor arbejdsforskning og arbejdsdshistorisk forskning fortælle om deres karrierer og hvad, som bevægede dem. Det er blevet en bog på over 400 sider, det giver jo over 40 sider til hver i gennemsnit. Så der er plads til detaljer.

De ni forskere inddeler Ekdahl i tre generationer: Lars Olsson, Lars Ekdahl og Maths Isacson udgør første generation, Lars Berggren, Mats Greif og Eva Blomberg anden og Staffan Stranne, Johan Svanberg og Karin Carlsson tredje. Første generation disputerede i 80erne, anden i 90erne og tredje efter århundredskiftet. På den måde strækker bogen sig over 50 år. Så den er også en slags oversigt over arbejderhistorisk forskning i Sverige.

Det er en uhyre interessant bog, som det på grund af stofmængde nærmest er umuligt at referere i en anmeldelse. Derfor vil jeg udover at

anbefale bogen nøjes med at trække nogle almene træk frem. Det første der slår en er, hvor tidligt ideen med forskeruddannelse slår igennem i Sverige i forhold til i Danmark. Også at den er langt mere formende i Sverige end i Danmark. Det gælder om i Sverige, at en forsker får øje på en student, skaffer vedkommende en forskeruddannelsesplads og bliver en slags forskerfar eller -mor til studenten frem til disputationen. Dernæst er det slående, at selv om alle forfatterne skriver sammenhængende historier, så er især deres tidlige forskningshistorie i høj grad dikteret af tilfældigheder. Hvor de får en forskeruddannelsesstilling, og hvad de kommer til at beskæftige sig med, er bestemt af institutionerne og derfor bestemt af deres behov.

Flertallet af de ni forskere peger på deres baggrund i arbejderklassehjem eller socialdemokratiske hjem som bestemmende for, at det lige blev arbejderhistorie. Flere af dem er 'den første akademiker i familien'. En enkelt er selv arbejder, men bliver gennem en kæreste radikaliseret politisk og får en akademisk uddannelse. To har en middelklassebaggrund, og en enkelt kommer fra et bondehjem. Flere peger på politisk radikalisering formidlet gennem Vietnamkrigen, kuppet i Chile eller mødet med marxismen. Der er to kvinder ud af de ni, som begge tager fat i køn som en vigtig del af arbejderhistorien. En af dem er også åben med hensyn til den rolle kæresterne spiller. Kønnen dukker også op hos nogle af mændene, efterhånden som vi nærmer os nutiden. Selv om materialet kun omfatter ni forskere, kan man altså godt pege på nogle sociologiske træk i deres historier. Der er ingen indvandrere blandt skribenterne, men man hører af og til om de indvandrede arbejdere i Sverige.

Et forhold, som sikkert er specielt for den svenske arbejderhistorie, er de mange mikrohistoriske undersøgelser. Virkelig dybtgående undersøgelser af arbejdsforhold og arbejderhistorie knyttet til en eller flere lokale fabrikker. Det hænger sikkert sammen med de mange svenske industriforetagender, som ligger hvor energien er billig, nemlig ved de svenske floder. Det skaber store lokalindustrier med en lang historie, et forhold vi kun i lille målestok kender i Danmark. Og med udgangspunkt i velbevarede lokale arkiver og relativ let adgang til at interviewe to-tre generationer af arbejdere med erfaringer fra det samme sted skaber forskerne kæmpeundersøgelser.

Bogen er imidlertid også selv mikrohistorie, og af en sjælden slags. En forskers historie er emnet for en fødselsdagsartikel eller en nekrolog. Men her er det selve temaet. Vi følger det enkelte forskerliv og dets valg. Det ser ud til, at emnerne forskerne udvælger eller bliver udvalgt til i høj grad er *arbejderhistorie*, selvom flere af forskerne beretter om deres personlige baggrund i den socialdemokratiske arbejderbevægelse, spiller den eller arbejderbevægelsens andre dele en meget underspillet rolle.

Det mest overrumplende ved bogen er nok den *individuelle* tilgang. For en gangs skyld har vi her en hel gruppe forskere inden for samme område, som skriver deres egen historie, både karrieremæssigt og forskningsmæssigt. Det virker meget 'hjemligt', meget nærværende, fordi man jo selv kender til de mange valg, de mange tilfældigheder, men også de mange gode ting, der kan opstå herfra. Som historierne er fortalt (sikkert ud fra en fælles instruktion), tegner de et socialt rum op, hvorfra social baggrund, kulturel praksis (skønlitteratur, musik, politik) og uddannelse er parametre, som udvikler sig til et

forskerliv. Her bliver afhandlinger, artikler, diskussioner til, her modnes modsætninger og her ældes forskeren. Nogen af dem skriver endda om deres børn. For selvom parametrene spiller en rolle, bliver de enkeltes liv i løbet af de gennemsnitlige 40 sider til netop individuelle liv. En ret unik bog.

VEND TIDEVANDET

Joke J. Hermsen: *Vend Tidevandet*, Frydenlund, 2021, 127 s., ISBN: 978-87-7216-412-0

Af Søren Kolstrup

Den hollandske forfatter og filosof Joke J. Hermsen indkredser i bogen *Vend Tidevandet* en fællesnævner mellem filosofen Hannah Arendt (1906-75) og den socialistiske teoretiker og politiker Rosa Luxemburg (1870-1919). De var ifølge Hermsen begge optaget af spontaniteten og den styrke, der ligger i en frihed, hvor mennesker kan ændre eller omvælte den gamle orden. De var begge i besiddelse af kritisk bevidsthed og politisk engagement. De var skarpsindige intellektuelle, der med bid kunne sætte politiske modstandere til vægs og som den nok vigtigste personlige egenskab: De havde empati for menneskeheden, de kunne sætte sig i andres sted, og de var drevet frem af kampen for en social retfærdighed. De var samtidig fyrtårne, der udtrykte en rummelighed, som indebar forsvar for livs- og samfundsfænomener, som de krævede behandlet i deres egen ret – uden for samfundets umiddelbare kampzoner. Sådan lyder det fra Hermsen.

Forfatterens forsøg på at tydeliggøre den hu-

manistiske åre hos de to ikoner virker sandsynlig. Arendt var filosofen og politologen, der i sit virke kredsede om vigtigheden i at udbrede den menneskelige evne til at sætte sig i andres sted, italesætte et solidarisk fællesskab på tværs af grænser og dermed menneskeliggøre verden. Det var ikke tilfældigt, at Arendt blev optaget af Aristoteles, der så to indbyrdes forbundne aspekter af det gode liv: at den enkelte følte lykke i sit eget liv, men også at den enkelte blev løftet frem gennem samvær med andre – også i Polis. Tilsvarende viser Hermsen en Luxemburg, der under et af sine fængselsophold førte intens brevveksling med sine nære, viste empati for deres liv og evne til at glædes over sin genkaldelse af den tyske musiks mesterværker og igangsætte en redningsaktion for en dagpåfugleøje.

Sammenligningen mellem Arendt og Luxemburg er drevet frem af forfatterens nutidsobservationer, hvor nationalisme og xenofobien stikker hovedet frem. Selvtilstrækkelighedens politik stilles over for humanismens politik.

Både Arendt og Luxemburg betragtede Pariserkommunens rådsorganisering i 1870 som et demokratisk forbillede. Hermsen følger i deres fodspor og foretager en almengørelse af begrebet råd, som efter denne anmelders vurdering er diskutabel. Hun taler om nutidens borgerråd som et korrektiv til den parlamentariske forsamling, hun taler også om vigtigheden af, at de gule vestes oprør var blevet forankret i en (forpligtende?) rådsdannelse, men uden at påpege ligheder og forskelle med de historiske eksempler, uden at fortælle om rådernes opbygning og samfundsmæssige funktion. På dette punkt er fremstillingen letbetet.

Når Rosa Luxemburg forsøgte at drage en lære af rådsdannelsen i f.eks. 1905 var det som led i en analyse af proletarietets forsøg på at

skabe et socialistisk demokrati, hvor det spontane element efter Luxemburgs analyse havde behov for et understøttende parti – ingenlunde almægtigt men nødvendigt som led i en politiserende vekselvirkning mellem klasse og parti. Hvordan Hermansen ser en sammenhæng mellem fortidens embryonale råd og nutidens behov for en myndiggørelse af atomiserede lønarbejdere og udsatte borgere er uklart for læseren.

Hermansens tilgang til Rosa Luxemburg fremstår som endnu et eksempel på, hvordan Luxemburg gennem de sidste 100 år har formået at fremkalde modstand, men også vinde anerkendelse fra uventet side. Rosa Luxemburg blev lyst i band i midten af 20'erne af det tyske kommunistparti som en naiv spontanitetsteoretiker. Luxemburgismen blev et begreb, man tog afstand fra under den fremvoksende stalinisme. Senere blev hun f.eks. taget til nåde af DDR og dets første præsident Wilhelm Pieck (1949-1960), der som ung havde været partifælle med Rosa Luxemburg i det tyske socialdemokrati, siden var blevet kommunist og i 1933 flygtede til Sovjetunionen for til sidst at vende tilbage i 1945 til Østtyskland. Rosa Luxemburg blev gjort stueren i den nye såkaldte arbejder- og bonderepublik. Hun havde begået fejltagelser, men var og forblev en ørn – et Lenin citat der blev brugt som led i legitimeringen af den kontroversielle socialist. Det nye venstre i 1960'erne og 1970'erne genoptrykte Rosa Luxemburgs skrifter og så hende som socialisten, der konsekvent kæmpede mod militarisme og for et fuldkomment demokrati økonomisk og politisk, hvor der altid var rum for en frihed, der også var frihed for de anderledes tænkende.

Og som sidste led på stammen i historiografieringens sidste 100 år. Hermansen indsætter

Rosa Luxemburg som humanismens uforfærdede fortaler på linje Hannah Arendt.

EN DANSK SKOLELÆRERS SKÆBNE I EFTERKRIGSTIDENS GRØNLAND

Søren Peder Sørensen: *'Røde' Børge – En dansk skolelærers skæbne i efterkrigens Grønland*, Frydenlund. 2021, 166 s., Ill, ISBN: 978-87-7216-4038

Af Aksel V. Carlsen

Der har i de seneste år udviklet sig en bred debat om Grønland og kolonitiden. Det er blevet påpeget, at den danske koloniherrpolitik siden koloniseringen i 1721 forhindrede Grønland i at blive en del af det internationale samfund. *Den Kongelige Grønlandske Handel*, der havde monopol frem til 1950 og forsyningspligt til 1986, praktiserede en isolationspolitik "for at skåne det grønlandske naturfolk". Først i 1953 blev Grønlands kolonistatus formelt ophævet. Reelt skete afkoloniseringen først med indførelse af grønlandsk hjemmestyre i 1979 og selvstyre i 2009 om end stadig som en del af Det danske Kongerige.

Mange aspekter er blevet belyst, men en vinkel har været udeladt: Hvordan denne politik ramte enkelte danskere, der med en kritisk holdning til de lokale forhold loyalt arbejdede i Grønland. Journalisten Søren Peder Sørensen (SPS) har med sin biografi af folkeskolelæreren Børge Poulsen ydet et vigtigt bidrag til skildringen af, hvordan kolonitidens kompleksitet og den kolde krig ramte enkelte personer. Det er en fascinerende historie om en socialt engageret

person, der fra september 1946 til oktober 1947 som en af de første danske lærere efter Anden Verdenskrig var ansat i den grønlandske kulmineby Qullissat (også kendt som *Qutdligssat*).

SPS fik i 2013 udgivet en anmelderrost bog om denne by, der jo har en særlig placering i Grønlands historie som koloni.¹ Qullissat på Diskøen 500 kilometer nord for Polarcirklen var Grønlands første industriby. Fra 1924 til 1972 var byen hjemsted for Danmarks eneste statsdrevne kulmine. Siden da har byen henliget som spøgelsesby. Den blev bygget op omkring kulminen og var i slutningen af 1940-erne Grønlands fjerdestørste by, som mange grønlændere den dag i dag bevarer et både kært og bittert minde om. På den ene side havde byen under Anden Verdenskrig tiltrukket mange fangere fra forskellige bygder og var en by i vækst. Her var et af de få steder med jobs og mulighed for at tjene penge. Man var stolt af at deltage i moderniseringen og dannelsen af grønlandsk industriarbejderkultur og faglig bevidsthed. Her var eget elværk, der blev opført butikker, her blev Grønlands første fodboldhold stiftet, og første biograf blev åbnet. Det var ophavsstedet for en særlig Vajgat-sangtradition, som unge og ældre stadig nyder i Grønland. På den anden side er der til byens minde knyttet sorgen over koloniherrernes beslutning om at lukke minen og dermed byen, hvorefter befolkningen i 1972 blev tvangsflyttet væk fra Qullissat og spredt til forskellige byer ned langs vestkysten.²

I forbindelse med sin research til bogen om Qullissat blev SPS opmærksom på lærer Poulsen. Men det der satte gang i arbejdet med nærværende bog var, da han fem år senere ved et tilfælde traf Poulsens to voksne sønner, som gav

forfatteren adgang til lærerens privatarkiv med breve, optegnelser og fotos. Dette samt materiale fra *Rigsarkivet* udgør hovedparten af bogens kildegrundlag.

Bogen omfatter 18 kapitler samt prolog og epilog. De første og afsluttende (ganske korte) kapitler giver et glimrede billede af Børge Poulsen (1920-1995) og baggrunden for hans sociale indignation. Og disse kapitler er – i øvrigt som resten af bogen – formuleret i et flydende og læsevenligt sprog.

Fjorten af bogens kapitler omhandler hans virke som lærer, hverdagen i kulminebyen og de danske myndigheders ageren – og er stort set en kronologisk skildring.

Med korte strejf omtaler SPS hverdagen i kulminebyen og det særlige sammenhold, der prægede befolkningen. Det var til denne, som det hedder, “forsømte by”, at lærer Poulsen, tidligere modstandskæmper, medlem af DKP, ankom i september 1946. I kapitel 4 (*En anderledes lærer*) beskriver SPS, hvordan ildsjælen Poulsen påtog sig opgaven at leve op til ansættelsens officielle hensigt “at hæve undervisningsniveauet og styrke danskundervisningen”.

Poulsen kunne ikke mange ord på grønlandsk, men var “direkte i sin facon, god til at få børnene til at grine og til at tænke med”. Det hedder videre, at han var “utraditionel og mindre autoritær end kateketen” (altså den hjælpepræst som i datidens Grønland ofte virkede som skolelærer). Men Poulsen stod over for store udfordringer. Kun de færreste børn kunne læse grønlandsk, og undervisningsmaterialet var ikke tilpasset grønlandske forhold. Han rettede sin kritik mod den overordnede ledelse af skolesystemet og hans arbejdsgiver i *Grønlands Styrelse*, som var den øverste administrative enhed fra 1925-1950. SPS beskriver Poulsens besøg

hjemme hos børnenes familier i deres dårligt isolerede barakker og tørvehytter. Han beskriver Poulsens indsats for at forbedre levevilkårene i byen. Poulsen klagede over et planlagt skolebyggeri, der ikke imødekom elementære krav, og over varemangel i KGHs butik, hvor man gav lokale danskere privilegier, og grønlanderne så sig forbigået. Dette blev omtalt af Poulsen i DKPs dagblad *Land og Folk* og vakte myndighedernes irritation.

I kapitel 6 og 7 præsenteres læseren for den 21-årige minearbejder Hans Sepajuk (alias Hans Gabrielsen, 1925-2004), der opsøgte Poulsen, fordi han ville lære dansk forud for sin rejse til Danmark for at studere. Poulsen gik i gang med denne undervisning og var imponeret over Gabrielsens kløgt og ihærdighed.

Denne unge grønlander havde været på højskole, hvor hans interesse for samfundsforhold var blevet vakt. Han var god til at formulere sig og blev kulminearbejdernes uofficielle talsmand. Sammen med to kolleger arrangerede de hjemme hos Poulsen en studiekreds, hvor man diskuterede social uretfærdighed, religion og skønlitteratur. Når Poulsen fortalte om den internationale arbejderbevægelses kamp for sociale fremskridt, kom han ind på andre landes erfaringer med arbejderorganisering. Myndighederne var opmærksomme på dette og valgte at betegne det som "kommunistisk aktivitet". Poulsens fortælling gjorde så stort indtryk på de grønlandske deltagere, at da han havde fortalt om arbejdernes internationale kampdag, besluttede de også at samles den dag for at kræve bedre løn- og arbejdsvilkår. Imidlertid kunne dagbladet *Land og Folk* dagen efter meddele, at forsøget på at nedlægge arbejdet kl. 12 og afholde en demonstration og et fælles 1. Maj-møde var blevet forbudt af myndighe-

derne, og at Gabrielsen var blevet truet med fyring. Det vakte harme blandt arbejderne. De protesterede til Grønlands Styrelse og krævede forhandling om lønkrav. Da myndighederne ikke mente, at der var brug for en egentlig arbejderorganisation (s. 65) og ikke svarede, sendte Gabrielsen et hastetelegram til København, hvori det hed, at hvis der ikke kom svar, ville man nedlægge arbejdet i kulminen. Derefter blev der fra Grønlands Styrelse anlagt en mere forsonlig tone. Der blev lovet forhandlinger "i løbet af sommeren". Det løfte var en første sejr for minearbejderne, hvor Gabrielsen spillede en afgørende rolle med Poulsen som aktiv rådgiver.

I kapitel 10 skildres den 21-årige kulminearbejder Gabrielsens lønforhandlinger med den danske landsfoged. Det sker bl.a. med anvendelse af den efterhånden ikoniske beskrivelse af forløbet, som i sin tid blev forfattet af den grønlandske journalistiks nestor, Jørgen Fleischer (s. 87). Gabrielsen afviste som talsmand for minearbejderne tilbudet om 10 pct. lønforhøjelse – og opnåede i stedet lønforhøjelse på 60 pct. samt en række vigtige sociale indrømmelser! Men dagen efter, den 6. august 1947, blev Poulsen officielt fyret. *Land og folk* kunne derefter meddele, at han var personligt afskediget af Styrelsens vicedirektør (s. 93) med eneste begrundelse: "uegnet til arbejdet". For en gangs skyld fandt denne nyhed i det kommunistiske dagblad genklang i andre københavnske aviser. Der var bred enighed om, at det faktisk var en dygtig lærer, men hvis største brist var, at han var kommunist. I de følgende kapitler behandler SPS denne fyring og efterspillet. Han tegner et fascinerede billede af, hvorledes de danske koloniherrer overvågede systemkritikere og bagtalte dem. Styrelsens di-

rektør blev inddraget og smurte yderlige på med påstanden om, at Poulsen havde “bragt sig i misforhold til lokalbefolkningen” (s. 95), hvilket ikke var sandt. En af de lokale udtalte, at Poulsen “arbejdede meget for at åbne befolkningens øjne for, hvordan de kunne arbejde for deres landsmænd”. Det eneste, der dog vakte undren, var i følge vedkommende, at Poulsen “lagde vægt på adskillelse af skole og kirke. Landsfogeden ville ikke tillade ham det, så hvis han ikke ville holde op, måtte hans rejse hjem!”.³ Kommunerådet i Qullissat udsendte en protest mod fyringen, fordi man var “yderst taknemlig” for Poulsens indsats (s. 96), og et offentligt borgermøde udformede en åben protestskrivelse til statsministeriet, som dog aldrig blev besvaret.

Sagen fik i lyset af den kolde krig en ekstra dimension. I kapitel 12 knyttes Poulsens arbejde i Qullissat og Gabrielsens afrejse til København til Danmarks forhold til USA. Man var jo i gang 1000 km nord for Qullissat med at opføre Thule-basen, der jo den gang og stadig er befolket af amerikansk militær. Den danske regering spillede her et dobbeltspil. Over for offentligheden hed det, at man var ved at afvikle den amerikanske tilstedeværelse fra krigens tid, og de militære aktiviteter i Thule blev fremstillet som hjælp til at udvide den dansk drevne vejrstation. Under Poulsens ophold i Qullissat havde byens befolkning bemærket, at amerikanske fly begyndte at overflyve byen. SPS henviser til den nu afdøde danske journalist Poul Brink, der i sin bog *Løgnens Univers* bragte et telegram, hvori USA's konsul i Grønlands informerede det amerikanske udenrigsministerium om, at i Qullissat befandt der sig “to danske kommunister... der planlægger at sende en eskimodreng til Danmark for at blive

oplært af partiet”. Og konsulen tilføjer med henvisning til de amerikanske fly fra Thule-basen:

“... Har foreslået basen, at fly undgår stedet (dvs. Qullissat – *min tilføjelse*), eftersom det er på den direkte rute til Thule” (s. 102).

Der findes dokumentation for, at der blev holdt opsyn med denne “eskimodreng” (alias Gabrielsen) efter at han var rejst fra Qullissat. Han kom i december 1947 til København og fik job på skibsværftet B&W. Han tog aftenkurser på mellemskolen og realskolen, og fortsatte med et studie i skat og revision på Handelshøjskolen. Han blev derefter den første grønlandske revisor, der fik ansættelse i kendte københavnske revisionsfirmaer. Imens han studerede, var han ansat som tolk ved Grønlands Styrelse. SPS citerer daværende højststående embedsmand i Grønlands Styrelse og senere landshøvding Claus Bornemann for udsagnet: “Der havde man ham i hvert fald under opsyn” (s. 109). Hans forsøg på at få lov til at rejse hjem til Grønland blev i 18 år afvist af myndighederne.⁴ Det fik han først i 1967. Da han vendte tilbage, blev han frem til sin død i 2004 en aktiv og afholdt person i Nuuk. Både som regnskabschef i Grønlands Landsråd og i mange år som formand for Grønlands Idrætsforbund.

Nærværende bog er Poulsens biografi. Derfor skal forfatteren ikke klandres for kun kortfattet at omtale denne “eskimodreng”. SPS fremhæver dog, at det kortvarige, men udbytterige samvær med Poulsen fik stor betydning for Gabrielsens socialisering, hvilket sidstnævnte heller ikke lagde skjul på, da jeg – efter at have skrevet om ham i aviserne *Sermitsiaq* og *Arbejderen* – havde den ære at møde denne per-

sonlighed, hvis betydning for grønlandsk arbejderbevægelse desværre er overset.⁵

Tilbage i Qullissat gik der efter fyringen to måneder, før Poulsen fik mulighed for at rejse til København. SPS beskriver Qullissat-befolkningens rørende afsked med Poulsen. Ved hans hjemkomst stod han uden job, men fik fra Qullissat tilbud om at blive privatlærer, lønnet af minearbejderne. Styrelsen ønskede ham dog ikke tilbage til Grønland. I bogen refereres der til Poulsens skarpe analyser af de sociale forhold på Grønland og hans kritik af Styrelsen som et enevældigt system, der blev bragt som artikler i *Land og Folk*. Han deltog endda i et radio-transmitteret Grønlandsmøde med deltagelse af statsminister Hans Hedtoft, hvor Poulsen konfronterede sidstnævnte med oplysninger om den forskelsbehandling, der blev praktiseret over for grønlandske arbejdere, en bekymring som Hedtoft åbenbart delte (s. 118-119). I hvert fald blev der i de næste par år arbejdet for nye retningslinjer i forhold til Grønland, hvor et første skridt til den formelle ophævelse af Grønlands kolonistatus blev taget ved grundlovsændringen af 1953. Samtidig indførte samme Hedtoft-regering dog som følge af fyringen af Poulsen – en yderligere stramning af reglerne for danskeres adgang til Grønland. Især for at forhindre kommunister i at rejse derop og tage arbejde blev alle underkastet sikkerhedstjek. Som bekendt fik ikke engang Aksel Larsen, folketingsmedlem og formand for DKP – lov til i den periode at besøge Grønland.

I bogens sidste kapitler, der kronologisk går fra 1948 til hans død i 1995, skildrer SPS datidens kommunistspøgelse, som beskrives som en udløber af Socialdemokratiets indsats i 1930-erne mod det, man betragtede som kommunisternes splittelsesarbejde i arbejderbevæ-

gelsen. Og da myndighederne anså kommunisterne som en politisk femte kolonne, havde Poulsens liv i Qullissat det danske politis beva- genhed, hvilket i øvrigt også fremgår af *PET-Kommissionens* beretning, som SPS støtter sig til.

Poulsen var i de første år efter tilbagekom- sten fra Grønland sortlistet og kunne ikke få en fast stilling som lærer. Han fik dog enkelte vikariater. Først i 1952 fik han et fast job på Holsteinsgade Skole i København. Senere fortsatte han som lærer på Rødby Byskole. I begyndelsen af 1970'erne meldte han sig ud af DKP og ind i *Socialdemokratiet*. Men han holdt stadig fast i nogle af sine holdninger, for eksempel mod- standen imod EF/EU, og i 1981 blev han medlem af *Folkebevægelsen mod EF's* forretningsud- valg. Selv om han var socialdemokrat, stillede han i 1984 op som kandidat til EF-parlamentet for Folkebevægelsen.

Det var Poulsens store drøm at gense Grøn- land og skrive en bog om oprettelsen af Grøn- lands første arbejdersammenslutning.⁶ Han præsenterede *Siumut-partiet* for ideen om at lave en sådan bog på dansk og grønlandsk, men det gav intet resultat. I mange år var det endda forbudt for ham at komme derop. Det lykkedes dog først 34 år efter, at han var blevet udvist. Man må håbe, at selve tanken om en sådan bog bliver taget op af de unge grønlandske historikere, der nu uddannes på *Ilisimatusarfik – Grønlands universitet*. Kim til videre forskning foreligger allerede.⁷ Selvom mange veteraner desværre er gået bort, har nogle af dem efterladt notater. Desuden findes der lokalaviser som *Kutdlek – Vajgat avis* (Qullissat), *Kamikken* (Godthåb) samt bladet *Socialiste*, der alle indeholder et rigt dokumentarisk materiale.

SPS' bog er ikke en akademisk analyse, men

en veldokumenteret journalistisk skildring. Lige som hans første bog om selve Qullissat, er denne bog flot illustreret, velskrevet og med respekt både for Poulsen og lokalbefolkningen. Den er letlæst, uden det store analytiske instrumentarium og berører en lang række aspekter, uden dog at gå i dybden. Dette til trods skal bogen varmt anbefales. Både som et vigtigt bidrag til kendskabet til samfundsudviklingen i Grønland og til den kolde krigs vilkår i kongeriget, hvilket jo på det seneste har fået en ny trist aktuel betydning ved politiske forsøg på ukritisk at hylde den euro-atlantiske civilisations eget billede af sin indsats.

Noter

1. Søren Peder Sørensen, 2013, *Qullissat – byen der ikke ville dø*, Frydenlund. Den bog udkom i nyt oplag i 2021.
2. Se Aqqaq Lyng og Per Kirkebys film, 1972. *Da myndighederne sagde stop*; Birte Hagen, 1977. *Qutdligssat. En kulmine i Grønland. Om nedlæggelsen af kulbruddet og byen*. Virum: BH-forlag
3. Birte Haagen . Op. cit., s. 7..
4. Se Villy Karlsson, 1984, 1984. *Lille rejsebog fra Grønland*. Forlaget Tiden.
5. Da jeg som lektor ved Grønlands Universitet blev opmærksom på denne markante persons virke, opfordrede jeg i den lokale presse til, at man fandt en måde, at hædre hans minde på. Hverken ledelsen af Siumut-partiet eller fagforbundet SIK har endnu taget emnet op.
6. Grønlands Arbejder Sammenslutning, GAS, blev dannet i 1956 med støtte af dansk LO. I 1978 fik arbejdersammenslutningen sit grønlandske navn Sulinermik Inuusutissarsiuqeqartut Kattuffiata, SIK (<https://sik.gl/da/om-sik/siks-historie/>)
7. Birte Haagen, op. cit.; *Den Sorte Engel, Grønlandernes første strejke*, 1977; Ernst Møller, 1983, “Den danske stat, GAS og DsF” *Arbejderhistorie* 20, s. 25-38; Kammammii Olsen, 1996, *Kalaalit Nunaanni Sulisartoqarnerup qaluttuarisaanera*. Atuagkat. Aksel V. Carlsen, 2003. “Problemer omkring organiseringen af en grønlandsk arbejderbevægelse” – *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning*. Ilisimatusarfik/ Atuagkat, s. 21-42; Aksel V. Carlsen, 2005. “Om

demokrati i Grønlands fagbevægelse og samfund” – *Arbejdsmarkedet i Grønland – fortid, nutid og fremtid*. Ilisimatusarfik, s. 107-124; Gorm Winther, 2005. “Arbejdspladsrelationer og de ansattes deltagelse” – *Arbejdsmarkedet i Grønland – fortid, nutid og fremtid*. Ilisimatusarfik, s. 91-106; Tupaarnaq Rosing Olsen, 2005. *I skyggen af kajakkerne. Grønlands politiske historie 1939-1979*. Atuagkat; Aksel V Carlsen, 2010, “The Making of the Greenlandic Workers Movement” – *Cultural and Social research in Greenland, selected essays 1992-2010*. Ilisimatusarfik/ Atuagkat, s. 303-328; Jens Heinrich, 2012. *Eske Brun og det moderne Grønlands tilblivelse*, Atuagkat; *Erindringer – 3960 K’utdligssat*, red. af Linda G. Ostermann, 2020. Qeqertarsuaq Museum; SIK’s hjemmeside <https://sik.gl/da/om-sik/siks-historie/>

RØD, GLOBAL UDDANNELSES- HISTORIE FRA DEN KOLDE KRIGS TIDSALDER

Detlef Siegfried: *Bogensee. Weltrevolution in der DDR 1961-1989*. Wallstein, 2021, 296 s., Ill., ISBN 978383535113

Af Christoph Klinger

I 2017 udkom *Måneskinssonaten* af Henrik Dahl og Luci Lenhart. En autobiografisk beretning om den umulige kærlighed mellem det danske DKU-medlem Henrik og det østtyske FDJ-medlem Luci og deres møde i 1979 under et etårigt kursus for kommunister på FDJs internationale Jugendhochschule (JHS, ungdomshøjskole) “Wilhelm Pieck” ved Bogensee, 15 km nord for Berlins bygrænse.

Henriks og Lucis liv udviklede sig i meget forskellige retninger efter studieåret og det var først efter 1989, at de kunne genoptage kontakten og sammen mindes og reflektere over deres livserfaringer. Dahls liv og selvmord blev

forsøgt belyst i DRs dokumentar *Hvis du læser dette er jeg død* fra januar 2021.

Med Siegfrieds monografi foreligger en historikers vellykkede værk, der med både begavede (auto)biografiske refleksioner og akademisk grundighed, fortæller om den kolde krigstidsalders (parti)ungdom, global uddannelseshistorie og kultur.

Udgangspunktet er de arkivalske spor, som udsendelsen af 378 DKU-medlemmer og 44 Komm.S.ere fra 1969 til 1989 til årskurserne på JHS i DDR har efterladt. Dertil kommer en imponerende brug af sekundærlitteratur. Selv henviser og roser Siegfried i øvrigt Knud Holt Nielsen: *Giv mig de rene og ranke* (SFAHs skriftserie nr. 49, 2008) som han også har konsulteret undervejs.

Igennem bogens fem store afsnit er der tematisk-kronologiske gennemgange og kritiske analyser af forskellige aspekter af opholdet i Bogensee. Hovedafsnittene drejer sig kalejdoskopisk om:

- 1) de forskellige rammebetingelser og forudsætninger for udvalget af egnede kammerater til årskurserne og skoleophold i komparation af DKU/Danmark, FDJ/DDR og SDAJ/Vesttyskland,
- 2) undervisningens marxistisk-leninistisk, dogmatiske indhold og (mangelfulde) niveau,
- 3) de vanskeligheder, som de vestlige internationale, antiimperialistiske solidaritetsforenelser stødte ind i på skolens kollegier, på campus, i klasselokalerne og ved skolefesterne i mødet med kammeraterne fra den ikke-vestlige verden, som havde lagt barskere forhold at kæmpe under,
- 4) skolens strenge seksualdisciplin og
- 5) JHS' endeligt i krydsfeltet mellem den voksende tiltrækning af USSR under Gorbatsjovs

reformpolitik og stilstanden i Honeckers mod-reformatoriske, nærmest antisovjetiske DDR-styre.

JHS Bogensee var naturligvis ikke det eneste sted danske unge kunne danne sig internationale erfaringer, den Internationale Lenin-skole i Moskva var et lige så attraktivt mål. Man kunne ønske sig en lige så dybdegående analyse af de dansk-nordiske studerendes ophold dér, der går udover Chris Holmsted Larsens udgivelser om eleven Otto Sand.

Siegfried er åben omkring sin egen biografi og medlemskabet i det vesttyske kommunistiske ungdomsforbund SDAJ, som sendte ham til Bogensee i 1980'erne. Refleksionerne over sine egne oplevelser af undervisningen og det internationale samvær af kommunistiske fremtidsledere er på ingen måde forstyrrende eller irrelevante, som frygtet af forfatteren, og i øvrigt på niveau med fx DDR-forskningens *grand old man* Hermann Webers' møde med kilderne om og med sig selv efter 1989. Der er foretaget en vis anonymisering når af almindelige danske udsendte elevers tilkendegivelser i kildematerialet bringes frem, samtidig med at nogle – alt for få? – interviewpersoner også kommer til orde.

Bogensee har på alle måder indløst de forventninger denne anmelder fik til værket, da jeg læste Siegfrieds *teaser* "Mellem indoktrinering og egensindighed. Danske kommunister på skoling i DDR, 1968-1989" i festskriftet til Karl Christian Lammers fra 2018. Det er samtidigt et klassisk grundforskningsværk, den første syntese om JHS. I det suverænt forskningsoverblik henvises til fx Janin Kleins aktuelle ph.d.-forskningsprojekt ved universitetet i Jena om JHS' internationale kurser i et udenrigspolitisk perspektiv.

Kildeapparatet (tyske fodnoter!) samt kilde-

og litteraturfortegnelsen er som de skal være, bogens udvalg af billeder og kortmateriale og et udførligt register er ligeledes upåklagelige.

Man kan kun håbe at der også udkommer en dansk oversættelse af værket. Mens vi venter på denne, anbefales et gensyn med finske Kirsi Marie Liimatains dokumentarfilm *Comrade, Where Are You Today?* fra 2016.

NYE INDUSTRIHISTORIER

Jeppé Nevers; Jens Toftgaard og Kristoffer Jensen (red): *Nye industrihistorier: robotbyen Odense og andre industribyer i forandring*, Syddansk Universitetsforlag, 2020, 402 s., ill, ISBN: 9788740833256

Af Knud Knudsen

Nye industrihistorier. *Robotbyen Odense og andre industribyer i forandring* samler en række bidrag om den nyeste industrihistorie – den industri, der er vokset frem i det 21. århundrede efter industriens tilbagegang fra 1970'erne og 80'erne, hvor begrebet det postindustrielle samfund vandt frem. Robotindustrien i Odense ses som et eksempel på en sådan ny industri, der har gjort Odense kendt, ikke kun i Danmark, men internationalt. Udover Odense er der kapitler om Horsens, Esbjerg og den nordjyske mobiltelefonindustri, som lukkede næsten samtidig med opkomsten af robotindustrien på Fyn. I alle er der lagt vægt på tre perspektiver: et narrativt, et regionalt og et offentligt-privat perspektiv. Bogen, der er redigeret af Jeppé Nevers, Jens Toftgaard og Kristoffer Jensen, udspringer af et projekt finansieret af

museumssatsningen under VELUX FONDEN. Det er en flot, velillustreret bog med oplysende og gennearbejdede bidrag. Bortset fra Jeppé Nevers er bidragyderne alle museumsansatte.

Bogens to indledende kapitler behandler generelle problemstillinger, Jeppé Nevers skriver om "industripolitik i globaliseringens epoke" og Kristoffer Jensen om problemer i industristatistikken. Nevers' kapitel udmærker sig ved at inddrage et internationalt perspektiv på det danske industrisamfunds udvikling. Trods talen om det postindustrielle samfund – et begreb lanceret af sociologen Daniel Bell i 1973 – søgte den danske stat med industri- og erhvervs politik i bredeste forstand at fremme omstillingen til en ny industri, der kunne klare sig i den internationale konkurrence. Forskning, innovation og iværksætteri fik stigende betydning. 1980'erne var rig på teorier om innovation og teknologisk omstilling. En af disse var Michael E. Porters teori om komparative fordele og kompetenceklynger, som ligger til grund for bidragene i denne bog. På grundlag af omfattende landestudier undersøgte Porter, hvordan lande og regioner havde udviklet særlige kompetencer på forskellige erhvervsområder. Nevers giver en god introduktion til bogens øvrige kapitler.

Der er tre kapitler om robotklyngen i Odense, som i den gængse fortælling startede da A.P. Møller-Mærsk og Odense Stålskibsværft sidst i 1980'erne indledte et samarbejde med Odense Universitet om svejserobotter i værftindustrien. Rene Schrøder Christensen afdækker detaljeret, hvordan personer og netværk bidrog til spredning af viden om robotteknologi fra værftet til de nye virksomheder i den odenseanske robotklynge. Mens Schrøder

Christensen bevæger sig på individniveau, tegner Julian Lamberty et bredere billede af robotklyngens udvikling, sammensætning og struktur. Lamberty går også tilbage til samarbejdet mellem værftet og universitetet, hvor Mærsk i den tidlige fase spillede en vigtig rolle ved både at levere viden og kapital. Senere kom universitetet og offentlige myndigheder til at spille en større rolle, samtidig med at Mærsk trak sig. Derved blev det muligt at vende robotforskningen mod de mindre og mere fleksible robotter, som blev den odenseanske robotindustri's særlige kendetegn. Lamberty fremhæver samarbejdet mellem industri, universitet og stat og leverer dermed også et korrektiv til den gængse fortælling. Tredje bidrag er Camilla Schjernings kapitel om identitet, erhvervspolitik og fortællinger i Odense 1980-2020. Det er en velfortalt gennemgang af kommunal erhvervspolitik og markedsføring af byen – som "serviceby" og "vidensby" og så igen tilbage til industriby og "verdens bedste robotby".

Efter de grundige og detaljerede kapitler om det odenseanske robotmiljø er der tre fine kapitler om Horsens, Nordjylland og Esbjerg. Horsens var en udpræget industriby, som blev hårdt ramt af krisen i 1970'erne og forsøgte at omstille sig. David Holt Andersen skriver veloplagt om, hvordan kommunen søgte at omsætte Richard Floridas tanker om "den kreative klasse" til virkelighed og gøre Horsens til en kultur- og oplevelsesby, der kunne trække kreative mennesker og dernæst arbejdspladser til byen. Som en slags modfortælling til eventyret i Odense skriver Morten Pedersen om optur og nedtur for det nordjyske mobileventyr fra 1990'erne til 2008, og Søren Byskov opruller Esbjergs forvandling fra fiskeriby til base for

den danske olie- og gasudvinding og offshore-virksomhed og nu udgangspunkt for et nyt, grønt havvindmølleeventyr. Her kan Byskov støtte sig til Morten Hahn-Pedersens talrige undersøgelser.

Bogens to sidste kapitler behandler museale problemstillinger. Med afsæt i Odense Bys Museers indsamling af de fynske robotter skriver Sissel Bjerrum Fossat om de konkrete overvejelser og strategier bag sådanne samtidsindsamlinger. Bogen afsluttes med Jens Toftgaards interessante og oplysende kapitel om museernes forvaltning af den industrielle kulturarv i Horsens og Odense.

Det er rigtigt, som redaktørerne skriver i indledningen, at de tre perspektiver ikke står lige stærkt i alle kapitler. Det narrative perspektiv, fortællingerne, er det mest fremtrædende. Det bidrager til at skabe sammenhæng gennem bogens kapitler, men kan også være besværligt. Fortællinger kan få deres eget liv og tage magten over kommunale kommunikationsfolk, der gør deres bedste for at brande en by som noget, den ikke er, men gerne vil være. I nogle bidrag kan man også få det indtryk, at begrebet kan tage magten over forfatterne. Det nordjyske mobileventyr mislykkedes næppe som følge af en forkert fortælling om mobileventyret – som et særligt "nordjysk" eventyr – men nok snarere på grund af konkurrencen på mobilmarkedet efter 2000, hvor selv store virksomheder havde problemer.

Samlet set savner jeg noget om de ansatte og kunderne. Vi skal helt frem til Fossats artikel om indsamlingsstrategier, før vi hører om kunderne, Hvem er kunderne, og hvordan anvender de robotterne? Hvorfor er der opstået et marked for robotter på nye områder? De ansatte i robotindustrien hører vi næsten intet

om. Selv om de fleste er mindre foretagender, var der trods alt 8-900 ansatte i alt i 2018/19, sikkert flere i dag, og de er ikke alle sammen ingeniører.

Det komparative perspektiv, som nævnes i indledningen, kunne have stået stærkere. Hvordan står Horsens i billedet, en by som hverken har A.P. Møller-Mærsk eller et universitet i baghaven? Lidt flere overvejelser om den generelle problematik ville have været godt. Det ville også have været interessant med et lidt bredere blik ud over Danmarks grænser, eventuelt et nordisk perspektiv på problematikken om industribyernes omstilling fra slutningen af det 20. århundrede.

Det rokker ikke ved hovedindtrykket af en udgivelse, der vidner om værdien af den støtte, som VELUX FONDEN gennem en årrække har givet til samarbejdsprojekter mellem museer og universiteter.

SOVJETTIDENS POLITISKE UDRENSNINGER SET FRA BØRNEHØJDE

Olga Gromova: *Sukkerbarn: En piges historie fra det forrige århundrede, fortalt af Stella Nudolskaja*, Staarup & Co., 2021, 266 s., Ill., ISBN: 978-87-7549-359-3

Af Kim Frederichsen

I 2009 indstiftede Europaparlamentet den 23. august, dagen for underskrivelsen af Molotov-Ribbentrop traktaten, som "Black Ribbon Day," en mindedag for ofrene for de totalitære regimer i det korte, blodige 20. århundrede. I

1974 undfangede de to politiske fanger Kornid Ljubarskij og Aleksej Murzjenko ideen til "Politiske Fangers Dag", der den 30. oktober i form af sultestrejker skulle markere protesten mod den fortsatte frihedsberøvelse af anderledestænkende (eller, med KGBs udtryk, dissidenter) i det sovjetiske system, der selv længe efter Lenins og Stalins død fortsat kun tillod tankegange, som fulgte de ideologiske linier. Antallet af deltagere i sultestrejken steg år for år i lejrerne og fængslerne, og det kulminerede i årene omkring Sovjetunionens sammenbrud med demonstrationer ved KGBs hovedkvarter, afsløringen af Solovetskij-stenen mindesmærket på pladsen overfor bygningen og det nye Ruslands indstiftelse af dagen som en officiel mindedag for ofrene for politisk forfølgelse.

Begge disse datoer er vigtige at markere – også i en dansk kontekst, hvor erindringen om eller undervisningen i historien om politisk og etnisk forfølgelse i det 20. århundrede ellers alt for ofte begrænser sig til markering af Auschwitzdagen den 27. januar, og selvom markering af Holocaust ubetinget skal støttes, så skal det også problematiseres, at der alt for ofte ikke synes at blive ofret et tilsvarende nødvendigt fokus på det andet af de anti-demokratiske ideologiers lejrssystemer, det sovjetiske GULag.

Heldigvis har forlaget Staarup & Co., der især er kendt for sine udgivelser af lærebøger, nu medvirket til at rette op på dette misforhold med udgivelsen af Stella Nudolskjas erindringer i dramatiseret form ved journalisten Olga Gromova. De dramatiserede erindringer, der har gået deres sejrsgang verden over, foreligger nu også på dansk i Trine Sødergaards altid højt kvalificerede oversættelse. Ungdomsromanen følger pigen Stella og hendes mor, da de bliver forvist til Kirgisien i 1930'erne som følge af den

“forbrydelse” at være familiemedlemmer til en politisk udrenset, i dette tilfælde Stellas far, som selv var blevet dømt på forfalskede og grundløse anklager (hele familien blev i 1950’erne rehabiliteret) og sendt til døden i Kolymas miner. På det punkt slap Stella og hendes mor trods alt billigere (trods det forhold, at de flere gange var døden nær som følge af sygdom og systemets ondskab), idet de blev sendt først til en arbejdslejr og siden til forskellige forvisningssteder, hvor moren trods alt kunne få arbejde og dermed undersøgte dem økonomisk, ikke mindst takket være almindelige menneskers og især andre forvistes velvilje, godhed og sammenhold. Bogen beskriver oplevelsen af deportationen og forvisningen set fra et barns øjne med beskrivelser af hverdagslivet, frygten, det indre eksil og den konstante overlevelseskamp samt mødet med andre gode mennesker, der står i modsætning til møderne med de undertrykkende magthavere, som alle arbejder i ideologiens navn og tjeneste. Bogen afsluttes med en grundig indføring i de materialer og den dokumentation (herunder fotodokumentation), der udgør grundlaget for dramatiseringen af Stella Nudolskajas bog.

Det er således en vigtig bog, der er blevet udgivet, og man må inderligt håbe, den i stort omfang vil blive taget i brug i undervisningen i folkeskolens ældste klasser, og det ikke blot som en læsebog i dansktimerne, men meget gerne i tværfaglige forløb. Særligt i en tid, hvor politisk og ideologisk motiverede fangelejre stadig findes i kommunistiske diktaturstater som Kina og Nordkorea, og en ny anti-demokratisk ideologi, putinismen, truer freden og demokratiet i det 21. århundrede.

ARBEIDERHISTORIE I NORGE 2021 OM SPLITTELSE I ARBEJDERBEVÆGELSEN EFTER 1918

Arbeiderhistorie, årbok for Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, 1–2021, årgang 35

Af Torkil Sørensen

Arbeiderhistorie i Norge udkommer som en årlig bog, og udgaven fra 2021 fortæller bl.a. om splittelsen i arbejderbevægelsen efter 1918 mellem kommunister og socialdemokrater. I modsætning til i de andre skandinaviske lande valgte et militant flertal i Arbejderpartiet de første år at tilslutte sig Kommunistisk Internationale, Komintern. I Danmark og Sverige var de nye kommunistpartier kun opstået blandt små mindretal i arbejderbevægelsen, selv om det dog i Danmark lykkedes militante strømninger at vinde flertal i Socialdemokratiske Ungdomsforbund, SUF; årsagen til at den socialdemokratiske ungdomsorganisation DSU blev dannet som modspil for 100 år siden i 1922. SUF’s formand Ernst Christiansen blev frem til 1926 den første formand for Danmarks Kommunistiske Parti, DKP. Han vendte dog i 1930 tilbage til Socialdemokratiet, men det er en anden historie.

I Norge vedtog Arbejderpartiets landsmøde allerede i foråret 1918 en udtalelse, der støttede revolutionær masseaktion og dannelse af arbejderråd. En radikal opposition overtog ledelsen af partiet. Den gamle partiledelse, der holdt fast i en parlamentarisk linje, kom nu i mindretal. Einar A. Terjesen fortæller i den første artikel i *Arbeiderhistorie 2021* om Norges socialdemokratiske arbejderparti, NSA, der virkede fra 1921–1927 som reaktion på at Arbejderpartiet

frem til 1923 var med i Komintern. Det var den nævnte gamle partiledelse, der dannede det konkurrerende parti i 1921. De første år virkede de som opposition i Arbejderpartiet, men det blev umuligt efter Komintern strammede betingelserne for de nationale sektioner på sin anden kongres i sommeren 1920. Det var de samme stramme betingelser, der gjorde at Venstresocialistisk Parti i Danmark i slutningen af 1920 omdøbte sig til Danmarks Kommunistiske Parti, sektion af Kommunistisk Internationale.

Oppositionens tredje landskonference 15.–16. januar 1921 valgte derfor at oprette Norges socialdemokratiske arbeiderparti, NSA, som selvstændigt politisk parti. 10 af Arbejderpartiets daværende 18 repræsentanter fra valget i 1918 til Stortinget gik med i det nye parti, mens to blev partiløse. Ved valget til Stortinget 24. oktober 1921, hvor der for første gang var forholdstalsvalg og ikke valg i enmandskredse, fik Arbejderpartiet 21,3 procent og nu 29 mandater, mens det nye NSA fik 9,2 procent og 8 mandater. (Arbejderpartiet gik 10 procent tilbage men vandt alligevel 11 ekstra mandater i forhold til 1918 pga. af det nye valgsystem)

Stridighederne var imidlertid ikke slut i det tilbageværende Arbejderparti. Modsætningerne endte i november 1923 med en ny partisplittelse, hvor efter mindretallet dannede Norges Kommunistiske Parti, NKP. Nogle år senere forenedes det tilbageværende Arbejderparti sig i 1927 igen med Norges socialdemokratiske arbeiderparti, der altså kun eksisterede nogle år i starten af 1920'erne. Arbeiderpartiet var efter udskillelsen af kommunisterne det største parti af de to. Både Stortingsvalget 1924 og kommunalvalget i 1925 havde vist, at NSA ikke var en tilsvarende stærk politisk kraft. Arbejderpartiet

fik i 1924 18,4 procent af stemmerne, NSA 8,8 procent mens kommunisterne i NKP, der stillede op for første gang, fik 6,1 procent. NSA stod stærkt i nogle regioner som Østfold, mens Arbejderpartiet f.eks. var langt stærkere i Oslo. Efter genforeningen i 1927 fik Arbejderpartiet hele 36,8 procent, mens NKP nu gik tilbage til 4,0 procent.

Der er en række andre gode artikler i Årbogen. To af dem ser på senere faser af Arbejderpartiets politik. Hans-Magnus Ystgaard fortæller bl.a. om Nygaardsvold regeringens landbrugspolitik og Jonas Bakkeli Eide ser på synet på USA i Arbejderpartiet og den indflydelse præsident Roosevelts New Deal fik på norsk politik i den sidste halvdel af 1940-årene. Læs selv mere på nettet.

www.idunn.no/arbeiderhistorie

KRIGSVETERAN SOM ARBEJDSKADET

Suzi Elena Apelgren: *Post Traumatisk Sarajevo Disorder: Dagbog fra Sarajevo*, Forlaget Klithedegården, 2020, 300 s., Ill., ISBN: 978-87-970268-4-7

Af Kim Frederichsen

I begyndelsen af 1990'erne sendte Danmark ind i en krigszone. Officielt bar de blå baretter og var udsendt som fredsbevarende FN soldater indsat på mission i det sammenbrudte Jugoslavien, men der var ingen fred at bevare i det borgerkrigshærgede land, og oplevelserne af krigens blodige virkelighed er sammen med en stærk og berettiget kritik af den mangelfulde

forberedelse, gennemførelse og efterfølgende behandling af de udsendte, ofte traumatiserede danske FN-soldater bogens to hovedemner. Forfatteren, Suzi Apelgren, har et ingående kendskab til sit emne, hun var selv sygeplejerske på det første hold af udsendte. Og til yderligere at dokumentere den virkelighed, de danske soldater mødte, bringer hun lange udsnit af den meget grundige og detaljerede dagbog, hun førte under sin udsendelse, sammen med interviews og erindringsglimt fra andre udsendte. Dette giver værker både en stor styrke i form af autencitet, men også mange stilistiske brud i skrivestilen (hvor en til tider grundigere korrekturlæsning også ville have været en fordel) – ligesom en mindre generøs brug af militære forkortelser ville have gjort det mere læsevenligt. Men det er også den største anke der egentlig kan rettes mod denne bog, der balancerer et sted mellem at være historieskrivning og erindringer.

Erindringerne er mange og gundige i deres beskrivelser. SEA beskrivelser starter med de hektiske forberedelser til missionen, ligefra mangelfuldt udstyr til sprogundervisningen i serbokroatisk, der både oplyste de vigtigste ord for at bestille alkoholiske drikke eller ved diskoteksbesøg, men ikke militærfaglige udtryk. Den danske mission blev afsendt med tog gennem Europa, og efter en trods alt ikke helt begivenhedsløs rejse nåede det danske mandskab frem til ex-jugoslavien. Derfra kørtes i konvoj til Hotel Dalmacija i byen Kiseljaj, der blev de danske styrkers hovedkvarter. Hverdagslivet, arbejdsrutinerne og den megen selskabelighed i hovedkvarteret beskrives indgående og detaljerigt både i forhold rutinerne, men også de mange problemer med provokationer og døds-trusler mod de danske soldater ved de forskel-

lige, især serbiske, checkpoints ved de daglige kørsler mellem hovedkvarteret og Sarajevo samt bombardementer og beskydninger med både militære og civile ofre til følge

Bogen er skrevet i en både kras og åbenhjertig stil, og forfatteren lægger ikke fingerene imellem, når det kommer til kritik eller problematiseringer af forholdene ligefra den mangelfulde foreberedelse over de mange traumatiserende oplevelser og personlige modsætninger mellem personalet. Den hudløse ærlighed behandler også tiden efter hjemkomsten med knuste parforhold og personlige nedture.

Det er især omkring dette sidste punkt, at forfatterens kritik bliver skarpest. Forfatteren fremstiller baseret både på egne og andre udsendtes erfaringer tydeligt, hvordan hverken det militære eller civile system var forberedt på at udsende eller modtage soldater til en krigszone. Det betød, at soldater der vendte hjem med "granatchock" (som PTSD dengang blev kaldt) blev mødt med en manglende indsats efter hjemkomsten eller direkte fjernelse fra aktiv tjeneste, hvis de talte højt om problemet. Især er kritikken skarp af Arbejdsmarkedets Erhvervs-sikring, der hverken synes at evne eller ønske at ville hjælpe de danske krigsveteraner, men sender dem rundt i en uendelig bureaukratisk kringelkorget gang i en uheldig alliance med jobcentrenes krav om arbejdsprøvning og ørkesløse kurser uden anerkendelse af foretagne psykologiske udredninger eller øvrige sagspapirer.

Heri ligger vel nok bogens vigtigste pointe, at når et politisk system vælger at føre en aktivtisk udenrigspolitik med udsendelse af soldater til krigszoner (over 43.000 personer siden 1991), så skal det også være et system, der evner at kunne tage vare på de veteraner, der vender

hjem igen, men der virker med baggrund i det her anmeldte værk ikke til at være en tilstrækkelig vilje (trods oprettelsen af Fonden Danske Veteranhjem) til det, hverken i det politiske

eller offentlige system. For det burde der, uanset forskelle i synet på det betimelige i udsendelserne, ellers kunne være enighed om i det mindste at anerkende.